

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 340.96

DOI 10.32782/2523-4269-2025-92-3-7

Янчук Наталія Дмитрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри загальноправових дисциплін

(Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0491-0995>

ПРАВО В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Наукову публікацію присвячено дослідженню трансформації права під впливом цифрових технологій. Автор розглядає право як «провідник» інформаційних технологій, що зумовлює глибокі зміни в самому праві, правових інститутах, юридичній практиці та правовідносинах. У статті наголошується, що інформаційні технології створюють нові умови та фактори для виникнення, зміни та припинення правовідносин, що відображаються в нових явищах правової дійсності.

Розкриваються питання сутності цифрового права. Проаналізовані доктринальні підходи до інтерпретації правової природи цифрового права (ІТ-права). Автор доходить висновку, що використання цифрових технологій сприяє формуванню нового цифрового середовища правового регулювання й одночасно актуалізує проблему адаптації права до можливостей сучасних інформаційних технологій.

Ключові слова: цифровізація, інформаційні технології, право, цифрове право, ІТ-право, цифрова трансформація.

Постановка проблеми. Цифрові технології формують нове технологічне середовище, у якому діє такий феномен, як право. Цифровізація вносить свої корективи в право, змінюючи зміст правового регулювання, відкриваючи нові напрями його дії, а суб'єктивні права та юридичні обов'язки набувають нових форм втілення й реалізації. Традиційні механізми правового регулювання стають малоефективними, потребуючи реформування й адаптації до цифрової реальності. Межі запровадження та використання цифрових технологій у праві поки що чітко не визначені, проте не помічати динаміку змін та невідворотність цифрової реальності було б недалекоглядно.

У контексті права важливо чітко окреслити коло можливого втручання процесів цифровізації у правову реальність, визначити, які процеси в праві можуть бути трансформовані. На перший погляд, право у своїй іманентній сутності зберігає свої традиційні властивості, активно регулює суспільні відносини, що постійно трансформуються під впливом різноманітних факторів, а його функціональне призначення наповнюється новим змістом. Проте за своєю суттю складається нове буття права, що потребує нового доктринального аналізу й осмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив цифровізації на право є досить значним і багатоаспектним, тому потребує комплексного міждисциплінарного дослідження. Вітчизняні та зарубіжні вчені

здійснюють наукові розвідки, присвячені аналізу різних аспектів цифровізації у правовій сфері. Важливі проблемні питання, пов'язані з визначенням правової природи ІТ-права, порушуються в працях В. Єрмоленко, С. Костенко, Н. Поварчук, О. Сімсон, Є. Харитонов, О. Харитонові, О. Яворської. Цифрові права стали предметом наукових досліджень таких вчених, як Д. Белов, О. Братасюк, Н. Верлос та інші. Питання цифровізації правових відносин досліджувались у працях Р. Еннана, Є. Литвинова, Є. Мічуріна, О. Уртаєва. Проблеми цифровізації державних послуг стали предметом дослідження таких учених, як В. Горлова, І. Кравчук та інші. Науковий внесок вищезгаданих учених є беззаперечним, проте залишається недослідженим питання цифрової трансформації права, що і обумовлює необхідність подальших наукових розвідок.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні впливу процесів цифровізації на право, постановці фундаментальних і прикладних завдань для юридичної науки в частині доктринального освоєння закономірностей розвитку права в умовах нової цифрової реальності та визначення підходів до їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. У загальній теорії права існує припущення про те, що розуміння права в новому столітті буде зовсім іншим, заснованим на інтерпретації суспільного та природного знання, на істотному переосмисленні звичних для людства уявлень про зв'язок суспільства, природи, космосу, біологічного

та соціального, матеріального та духовного, раціонального та ірраціонального [цит. за 1, с. 90].

Починаючи з кінця минулого століття до нашого лексикону міцно увійшов термін «цифровізація». Вчені розглядають цей термін як у вузькому сенсі – «перетворення інформації в цифрову форму», так і в широкому – «як тренд ефективного світового розвитку за умови, якщо цифрова трансформація відповідає декільком вимогам: 1) вона охоплює виробництво, бізнес, науку, соціальну сферу та звичайне життя громадян; 2) супроводжується тільки ефективним використанням її результатів; 3) її результати доступні користувачам перетвореної інформації; 4) її результатами користуються не тільки фахівці, але й пересічні громадяни, а користувачі цифрової інформації мають навички роботи з нею» [2, с. 9]. У контексті права зарубіжна правова доктрина використовує термін «цифровізація в праві», тоді як вітчизняні науковці оперують поняттям «цифровізація права» [3; 4]. Не зупиняючись на науковому трактуванні терміна «цифровізація права», оскільки це може стати предметом самостійного наукового дослідження, пропонуємо розглядати цифровізацію права як процес взаємодії права й інформаційних технологій, унаслідок якого відбувається інтеграція інформаційних технологій у юридичну площину, а з іншого – переведення юридичних норм у цифрову оболонку.

Теза про цифровізацію права певною мірою є доволі провокаційною. На перший погляд, право зберігає притаманні йому ознаки та не піддалося суттєвим трансформаціям під впливом оцифрування суспільного життя, продовжує виконувати покладені на нього функції. Проте цифрові технології здатні змінити образ права, впливати на його регулятивний потенціал та ефективність, відкрити шлях до нових соціальних вимірів. Вектори та межі таких змін до кінця не визначені, втім заперечувати важливість їхнього настання і не брати їх до уваги буде помилкою.

«Цифрова революція» потребує нового юридичного світосприйняття. Право завжди було вираженням соціальних цінностей, що існують в тому чи іншому суспільстві в різні історичні періоди. Право не зводиться лише до сукупності законів, чинного законодавства. Це положення аргументовано самою історією. Добре відомо, що на певних етапах розвитку суспільства на зміну певним суспільним відносинам приходять інші, які ще не врегульовані законодавчо, але вже мають правовий характер. Лише згодом вони набувають законодавчого оформлення. Як зазначає Д. Керімов, «... сенс зв'язку права та закону полягає в тому, що закон як вираження державної волі покликаний бути точним, у науковому плані досконалим формулюванням, що виражає об'єктивно існуюче та право, що розвивається» [цит. за 1, с. 59].

В умовах нової цифрової реальності перед юридичною наукою постає надважливе завдання – «прилаштувати» юридичні механізми до нової цифрової реальності. Інформаційні технології вже присутні в кожній галузі права, вони стають спільним знаменником та здатні визначити єдину логіку права, що неминуче впливає на теорію права. У юридичній літературі висловлюється думка про необхідність нового розуміння права, котре не зводиться до догматизму чи навпаки. Розмірковуючи про цифрову трансформацію права, Р. Еннан відмічає, що нова парадигма розвитку права полягає у «цифровізації» права, тобто використанні цифрових технологій для оптимізації правового

регулювання, а також формуванні цивільного цифрового обігу [4, с. 591]. Схожої позиції притримується і Н. Поварчук, котра зауважує, що «в умовах цифровізації сфера права трансформується під впливом можливостей інформаційних технологій, що знаходить відображення в багатьох нових правових явищах, пов'язаних із суб'єктами та об'єктами правового регулювання, специфічністю правовідносин в умовах цифрової реальності, осмислення змісту цифрових прав тощо. Завдання права як основного соціального регулятора суспільних відносин полягає у реагуванні на процеси цифровізації» [5, с. 18]. При цьому питання цифрової трансформації права викликає не лише чисто теоретичний інтерес, але й, що є найбільшою цінністю, практичний, оскільки актуалізується необхідність практичних способів, які дають змогу перелаштувати право на вирішення суспільних потреб.

Цифровізація значною мірою впливає на сферу правового регулювання, виступаючи важливим фактором, який обумовлює її динаміку. До неї залучаються нові суспільні відносини, котрі раніше не існували, або ж не потребували правового регулювання чи об'єктивно не могли бути врегульовані нормами права (цифровий контент, інформаційні бази даних, робототехніка тощо). Аналіз динаміки правового регулювання засвідчує, що чітко прослідковується тенденція до розширення його меж і залучення до цієї сфери все більшої кількості суспільних відносин. Свого роду «цифрове прищеплення» буде зроблене цивільному, трудовому, адміністративному, кримінальному й іншим галузям права, а також нормативним комплексам, що регулюють відносини у сферах освіти, інформації, медицини, антикорупційної діяльності тощо. Очевидно, що правові норми матимуть наскрізну для галузей права дію.

Останнім часом в академічному співтоваристві все частіше звучать заклики щодо необхідності перегляду сталих теоретичних положень, котрі відображають систему права, у зв'язку з тим, що вони не задовольняють потреб ані науки, ані практики. Виникнення «цифрових прав» порушило питання про існування цифрового права (ІТ-права) як частини системи права. У юридичній літературі питання сутності цифрового права представлено вкрай суперечливо. На сьогодні склалося декілька поглядів щодо правової природи цифрового права, котрі коливаються навколо двох протилежних позицій: 1) позиція, що визнає цифрове право як комплексну галузь права, 2) позиція, що зводить цифрове право до ролі концепту [6, с. 24]. Стисло зупинимось на кожній із них.

Визнання цифрового права (ІТ-права) як комплексної галузі права викликає жваві дискусії в наукових колах. Як слушно відмічає О. Сімсон, «до недавнього часу наукове співтовариство скептично реагувало на перспективи ІТ-права як галузі, відстоюючи позиції, що ІТ-відносини не утворюють самостійного предмета правового регулювання, а поява ІТ-права прирівнювалась до появи абсурдних “трамвайно-тролейбусного” та “бакалійно-кондитерського” права» [7, с. 183].

Прихильники визнання цифрового права (ІТ-права) як комплексної галузі права оперують здебільшого тим, що в основі предмета правового регулювання лежать відносини, що «не мають вираженої галузевої приналежності, сформовані на стику різних галузей та не охоплюються існуючими науковими спеціальностями» [8, с. 10]. Згідно з іншою думкою, «...зароджується нове право – «право другого модерну», що регулює економічні, політичні та соціальні відносини в контексті світу

цифр, великих даних, роботів, штучного інтелекту». Досить цікавою є думка німецьких вчених, котрі вважають, що «право цифровізації поступово оформлюється як окрема, хоча ще «формуюча» галузь права, якій притаманна міждисциплінарність» [9, с. 658].

Усередині другої позиції думки розділилися. Досить широке поширення отримав підхід, відповідно до якого цифрове право (ІТ-право) розглядається як підгалузь інформаційного права (Б. Кормич, Н. Бааджи). Така позиція базується на тому, що інформаційне право охоплює всі суспільні відносини, що визначають параметри й характеристики інформаційних процесів.

Відповідно до іншої позиції цифрове право (ІТ-право) ні що інше, як нормативно-правовий масив, що являє собою «систему міжнародних, регіональних та національних правових норм, котрі закріплюють основні принципи, форми та порядок здійснення правової дійсності суб'єктів права в сфері інформаційних технологій та їх застосування, що має транснаціональний та міжгалузевий характер та поєднує в собі норми твердого та м'якого права» [5, с. 78].

Деякі вчені доволі вузько підходять до трактування правової природи цифрового права (ІТ-права), вважаючи його інститутом інформаційного права (О. Селезнякова, Т. Михайліна). Позиція таких науковців ґрунтується на тому, що інформаційне право має притаманні для цієї структурної одиниці ознаки: предмет правового регулювання – частина суспільних відносин пов'язаних з інтернетом; інтернет-відносини є однорідними і формують певний масив (тобто не є поодинокими); завдяки схожій сутності даних відносин з іншими видами інформаційних відносин інтернет-право входить до складу підгалузі інформаційного права – зв'язкового права [10, с. 238].

У юридичній доктрині існують і інші мотиви заперечення галузевого статусу цифрового права (ІТ-права). Зокрема, американський учений Дж. Соммер зауважує, що інтернет і цифрові технології, безперечно, трансформують суспільство, однак не створюють умов для формування нової галузі права. Учений робить порівняння з «автомобільним правом», котре, на його думку, є абсурдним. Виникнення аварії за участю машини не потребує спеціального права, а є хрестоматійним прикладом деліктного зобов'язання, котре змінюється з урахуванням засобів спричинення шкоди. Так і всі технології виступають як новий інструмент суспільства, але аж ніяк не самостійний предмет правового регулювання.

Аналіз найпоширеніших поглядів щодо сутності цифрового права (ІТ-права) свідчить про відсутність усталеного підходу із цього питання у юридичній

доктрині. Відмінності в підходах пояснюються радше науковими вподобаннями або сферою інтересів їх авторів, ніж ґрунтуються на глибоких доктринальних розробках. Утім, не можна заперечувати, що наслідком цифровізації є поява циклічних правових масивів, котрі не входять до жодної галузі права, але разом із тим пронизують своїми нормами цілі галузі права. Природа таких масивів до кінця незрозуміла, проте сам факт їх існування заперечувати доволі складно. Вважаємо, що однією із задач юридичної науки і є осмислення цього феномену, що здатне змінити існуюче уявлення про право.

Контент-аналіз наукової літератури, присвяченої цифровізації права, дає змогу констатувати, що, на думку сучасних дослідників, вплив процесів цифровізації на право є комплексним і розвивається за декількома напрямками.

По-перше, змінюється внутрішня будова права, що може порушити питання щодо загальноприйнятого уявлення про галузевий поділ права, а також про його поділ на приватне та публічне.

По-друге, змінюється співвідношення між законами та підзаконними актами, змінюються і деякі формальні параметри джерел права. У досить близькій перспективі можна очікувати появу нової форми – електронного нормативного акта.

По-третє, з'явилися і активно впроваджуються в практику засновані на сучасних технологіях нові форми систематизації права, котрі нерідко виявляються більш зручними в користуванні, ніж класичні форми.

По-четверте, цифрові технології впроваджуються в правозастосовний процес, у тому числі в процес прийняття судових рішень, котрі поступово стають все більш автоматизованими [11, с. 4–9].

Висновки. На завершення наших роздумів відмітимо, що в рамках цього дослідження ми зупинилися лише на деяких аспектах цифровізації права. Проте і на основі їх розгляду можна зробити висновок, що право не може не відчувати впливу цифровізації. Цифровізація не лише створює нові елементи в системі права, але й трансформує традиційні категорії права. Виникають нові цифрові правовідносини, формуються цифрова правосвідомість і правова культура, змінюється юридична техніка, автоматизуються юридичні процеси, адаптуючи мову права до цифрової форми вираження.

Нова цифрова реальність ставить фундаментальні завдання перед юридичною наукою та правозастосовною практикою, що пов'язані з усвідомленням трансформацій, які відбуваються з правом в умовах нової цифрової реальності. Завдання юридичної спільноти – надати цій реальності правової форми.

Список використаних джерел

1. Янчук Н. Д. Правове забезпечення концепції сталого розвитку сучасної держави: теоретико-компаративістський аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2009. 195 с.
2. Хаустова М. Г. Поняття цифровізації: національні та міжнародні підходи. *Право та інновації*. 2023. № 2 (38). С. 7–18. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-2\(38\)-1](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-2(38)-1).
3. Булеца С. Б., Менджул М. В., Калько А. І. Цифровізація права на медичну допомогу: порівняльний аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 1. С. 356–360. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.63>.
4. Еннан Р. Є. Цифрове право (право віртуального простору) та «цифровізація» права. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т. : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 588–592.
5. Поварчук Н. С. Право інформаційних технологій як складова цифрової трансформації сучасного суспільства: теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра філософ. : 081 «Право». Одеса, 2025. 245 с.

6. Харитонов Є., Харитонova О. IT-право у системі права України. *Право України*. 2018. № 1. С. 18–29.
7. Сімсон О. IT-право V. Інформаційного права: на зламі епох. *IT-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні* : II науково-практична конференція (НУ «Львівська політехніка» 2017), 2017. С. 180–187.
8. IT-право / за заг. ред. проф. О. С. Яворської. Львів : Видавництво «Левада», 2017. 470 с.
9. Mösllein F., Gröber C., Heß C., Rebmann C. Das Recht der Digitalisierung in der rechtswissenschaftlichen Ausbildung. *JURA – Juristische Ausbildung*. 2021. Vol. 43. № 6. P. 651–668. <https://doi.org/10.1515/jura-2021-2825>.
10. Селезньова О. М. Інтернет-право та його місце в системі інформаційного права. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2013. № 2. С. 236–240. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2013/2-2_2013/35.pdf.
11. Pashentsev D.A. Main directions of influence of modern digital technologies on law. *Law and education*. 2019. № 7. P. 4–9.

References

1. Yanchuk, N.D. (2009). Pravove zabezpechennya koncepcii stalogo rozvytku suchasnoi derzhavy: teoretyko-komparatyvisyckyy analiz [Legal support for the concept of sustainable development of the modern state: theoretical and comparative analysis]. *Candidate's thesis*. Odesa. 195 p. [in Ukrainian].
2. Khaustova, M.G. (2023). Ponyattya cyfrovizacii: nacionalni ta mizhnarodni pidhody [The concept of digitalization: national and international approaches]. *Pravo ta innovacii*, 2 (38), 7–18. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-2\(38\)-1](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-2(38)-1) [in Ukrainian].
3. Buletsa, S.B., Menzhul, M.V., Kalko, A.I. (2024). Cyfrovizaciya prava na medychnu dopomogu: porivnyalnyy aspect [Digitalization of the right to medical care: a comparative aspect]. *Elektronne naukovye vydannya "Analichno-porivnyalne pravoznavstvo"*, 1, 356–360. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.63> [in Ukrainian].
4. Ennan, R.E. (2023). Cyfrovoe pravo (pravo virtualnogo prostoru) ta cyfrovizaciya prava [Digital law (virtual space law) and the “digitalization” of law]. *Evropejskiy orientyry rozvytku Ukrainy v umovah vijyny ta globalnykh vyklykiv XXI stolittya: synergiya naukovykh, osvitynih ta tehnologichnykh rishen: u 2 t.: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferencii*. Odesa: Juridika. 2, 588–592 [in Ukrainian].
5. Povarchuk, N.S. (2025). Pravo informatsionnykh tehnologiy yak skladova cyfrovoi transformacii suchasnogo suspilstva: teoretyko-pravove doslidzhennya [Information technology law as a component of the digital transformation of modern society]. *Doctor's thesis*. Odesa. 245 p. [in Ukrainian].
6. Kharitonov, E., Kharitonova, O. (2018). IT-pravo u systemi prava Ukrainy [IT law in the legal system of Ukraine]. *Pravo Ukrainy*, 1, 18–29 [in Ukrainian].
7. Simson, O. (2017). IT-pravo V. Informatsiynogo prava: na zlami epoh [IT Law V. Information Law: at the turn of the era]. *IT-pravo: problemy i perspektivy v Ukraini: II naukovo-praktychna konferenciya*. NU “Lvivska politehnika” (pp. 180–187) [in Ukrainian].
8. Yavorska, O.S. (Ed.) (2017). IT-pravo [IT law]. Lviv: Levada. 470 p. [in Ukrainian].
9. Mösllein, F., Gröber, C., Heß, C., Rebmann, C. (2021). Das Recht der Digitalisierung in der rechtswissenschaftlichen Ausbildung [The law of digitalization in legal education]. *JURA – Juristische Ausbildung*, 43 (6), 651–668. <https://doi.org/10.1515/jura-2021-2825> [in German].
10. Seleznyova, O.M. (2013). Internet-pravo ta yogo misce v systemi informatsiynogo prava. [Internet law and its place in the system of information law]. *Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu im. V. I. Vernads'koho. Seriya: Yurydychni nauky*, 2, 236–240. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2013/2-2_2013/35.pdf [in Ukrainian].
11. Pashentsev, D.A. (2019). Main directions of influence of modern digital technologies on law. *Law and education*, 7, 4–9 [in English].

Yanchuk Natalia,

Candidate of Law, Associate Professor,
Professor at the Department of General Legal Disciplines
(Odesa State University of Internal Affairs, Odesa)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0491-0995>

LAW IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF MODERN SOCIETY

The scientific publication is devoted to the study of the transformation of law under the influence of digital technologies. The author considers law as a «conductor» of information technologies, which causes profound changes in the law itself, legal institutions, legal practice and legal relations. The article emphasizes that information technologies create new conditions and factors for the emergence, change and termination of legal relations, which are reflected in new phenomena of legal reality.

The author focuses on trends related to the digitalization of law. It is noted that law in the context of the digital transformation of modern society is filled with new content.

The scientific article attempts to understand the impact of digitalization processes on the state and legal sphere of society, law as a regulator of social relations, forecasting these phenomena of legal reality in the future, and setting fundamental and applied tasks of legal science in terms of doctrinal mastery of the laws of development and functioning of law in the digital reality.

The issues of the essence of digital law are revealed. Doctrinal approaches to the interpretation of the legal nature of digital law (IT law) are analyzed. It is stated that the differences in approaches are explained more by the scientific preferences or the sphere of interests of their authors than by deep doctrinal developments.

However, it cannot be denied that the consequence of digitalization is the emergence of cyclical legal bodies that do not belong to any branch of law, but at the same time permeate entire branches of law with their norms.

The author concludes that the use of digital technologies contributes to the formation of a new digital environment of legal regulation and at the same time actualizes the problem of adapting law to the capabilities of modern information technologies.

Key words: digitalization, information technology, law, digital law, IT law, digital transformation.

Надіслано до редколегії 29.08.2025
Рекомендовано до публікації 01.10.2025
Опубліковано 19.11.2025